

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I

БРОЈ 1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR I
VOLUME 1

Accepted on June 18th 2013, at the 6th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2013

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I
БРОЈ 1

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности
од 18. јуна 2013. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2013

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2013

САДРЖАЈ

<i>Увод</i>	7
<i>Foreword</i>	9
ПРИКАЗАНЕ КЊИГЕ УТОРКОМ У САНУ (17. XII 1991 – 21. VI 2011)	11
ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ (8. XI 2011 – 11. XII 2012).....	61
<i>Стари Грци : портрет једног народа / Иван Јордовић</i>	63
<i>Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић</i>	79
<i>Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија</i>	79
<i>Сентандреја : српске повеснице / Динко Давидов</i>	89
<i>Српска стематологија : Беч 1741. / Динко Давидов</i>	89
<i>Капија Балкана : брзи водич кроз прошлост Београда / Светлана Велмар-Јанковић</i>	99
<i>Лаза Костић / приредио Љубомир Симовић</i>	105
<i>Лаза Костић : 1841–1910–2010 : [зборник радова] / уредник Љубомир Симовић</i>	105
<i>Топонимија Пивске планине / Радојка Цицмил-Реметић</i>	123
<i>Српска енциклопедија. Том I. Књ. 1–2</i>	135
<i>Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	153

<i>Дечанска пустиња : скитови и келије манастира Дечана / Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић.....</i>	161
<i>Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић.....</i>	169
<i>Грамматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић.....</i>	177
<i>На траговима Војислава Ј. Ђурића / уредници Дејан Медаковић, Цветан Грозданов.....</i>	191
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен дугогодишњем управнику Библиотеке академику Никиши Стипчевићу.....</i>	197
<i>Птице : књижевност, култура / одговорни уредник Никола Тасић ; уредници Драган Бошковић, Мирјана Детелић.....</i>	207
<i>Друштвена и политичка мисао и делатност Владимира Јовановића : зборник радова са научног скупа одржаног 22. и 23. маја 2008. год. / уредници Михаило Марковић, Александар Костић.....</i>	217
<i>Кардиологија / уредници Миодраг Остојић, Владимир Кањух, Бранко Белеслин.....</i>	227
<i>Голи оток. Књ. 1–5 / Драгослав Михаиловић.....</i>	233
<i>Флора Србије. 2 / уредник Владимир Стевановић.....</i>	245
<i>Истакнути српски лекари и професори. Књ. 1 / Радоје Чоловић.....</i>	251
<i>Др Лаза К. Лазаревић – живот и дело : [зборник радова са научног скупа] / [уредници Радоје Чоловић, Брана Димитријевић].....</i>	251
<i>О песмама, поемама и поетици Матије Бећковића : зборник радова / [уредници Јован Делић, Драган Хамовић].....</i>	259
<i>Рачунарска интелигенција у саобраћају / Душан Теодоровић, Милица Шелмић.....</i>	269
<i>Саборно гробље у Сентандреји : прошлост и натписи / приредили Наташа Вуловић, Марија Ђинђић, Владан Јовановић, Данијела Радоњић, Димитрије Е. Стефановић (уредник и аутор уводних студија).....</i>	273
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	281

УВОД

Делови укупне делатности САНУ јесу и приказивање књига и зборника у издању Академије, књига и зборника чији су писци и уредници академици, као и приказивање издања института и центара чији је САНУ оснивач. На тај начин се обнародују и оцењују резултати научних пројеката и личног доприноса чланова САНУ. Приказивање књига уторком у САНУ започето је 1991. године и непрекидно траје до данас. Од новембра 2011. године програми се одвијају под називом *Трибина Библиотеке САНУ*. Када је Академијин Извршни одбор то прихватио, истовремено је усвојио и текст који се штампа на свакој позивници:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области науке и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.”

Од новембра 2011. прикупљају се текстови написани за Трибину. Сви говорници су добили замолнице да своје прилоге дају за објављивање, али се нису одазвали они који су говорили без написаног текста. Због тога и није могао овај збир радова да буде целовит.

Приказане публикације дате су у хронолошком реду, са основним подацима (наслов, аутор или уредник, место издања, издавач, година). Испод тога, по редоследу казивања на Трибини, уписана су имена говорника с њиховим академским и научним звањима. Потом стоји датум када је књига приказана. Кратка реч уредника, на почетку, изговорена да служи као повезница с беседама које најављује, написана је као израз поштовања према књизи, говорницима и послу на уређивању Трибине. Беседе о приказаним књигама објављују се без измена, како су их аутори послали. Ако неко није дао текст, остаје забележено да је говорио.

У првом делу годишњака презентовани су сви програми од 1991. до половине 2011, под насловом *Приказане књиге уторком у САНУ*, са основним подацима и именом уредника академика Никше Стипчевића.

Други део годишњака *Трибина Библиотеке САНУ* има и такав наслов, са назначеним временским распоном и именом уредника. Потом се нижу беседе о приказаним публикацијама.

Регистар бележи имена поменута у годишњаку, а садржај наслове публикација и ауторе, односно уреднике.

Покретањем овог годишњака прибирају се чињенице које су део историје САНУ, скреће се пажња на Академијину издавачку делатност, упознаје се научна и остала јавност са стваралачким активностима академика и даје се сведочанство (које нажалост није потпуно) о елитном месту за приказивање књига.

С таквим намерама креће први број *Трибине Библиотеке САНУ*. Предлог за покретање *Трибине*, као нове серије, подржали су Савет Библиотеке, Одељење језика и књижевности, Издавачки одбор и Извршни одбор, а одлуку је донело Председништво САНУ 5. априла 2013. године.

Стручне сараднице у припреми приказивања књига биле су библиотекарке Љубинка Васић од 1991. до 2010. и Биљана Јоцић од 2010, у сарадњи са запосленима у Библиотеци и заједничкој служби САНУ.

април 2013.

М. В.

FOREWORD

Among many activities of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) there are public presentations of new monographs or collected papers published by the SASA, written or edited by SASA members, as well as new editions published by SASA institutes and centers. In this way, the results of scientific projects and personal contributions of SASA members are presented to the public eye and made available for assessment. The public presentations of books at the SASA on Tuesdays have been taking place since 1991. As of November 2011, the programmes have been running under the name *of the SASA Library Forum*. Once the Executive Council of the Presidency adopted the new name, it simultaneously approved the content of the text printed on every letter of invitation for the Forum:

“The SASA Library Forum was established so as to present to the public eye new books on science and arts written by SASA members, new SASA publications and the editions of SASA institutes. From 1991 to 2011 Nikša Stipčević, the director of the SASA Library, was the first editor-in-chief of the SASA Library Forum.

Since October 2011, corresponding member Miro Vuksanović, the director of the SASA Library, has been the Forum’s editor-in-chief.”

Since November 2012, the texts of the speeches uttered at the Forum have been collected. All participants received letters of request to hand in their speeches for publication; however, those who gave a speech without prior having prepared a written text did not answer the call. Hence this collection could not have been an integral one.

The publications presented at the Forum are listed chronologically, offering basic information (the title, author or editor, the place of publication, the publisher, and the year of publication). Beneath these, according to the Forum addressing turns, the names of participants accompanied with their academic and scientific titles are written. Afterwards, the date when the Forum was held is given. A short opening word by the Forum’s editor-in-chief follows, uttered in order to serve

as a link to the ensuing speeches, written out of admiration and respect for the publication presented, the participants and the editing task he was entrusted with. The reviews on the books presented are given with no alternations, in the original form the authors handed in. If someone has not submitted a text, their name is nevertheless mentioned among the participants.

The first part of this annual, entitled *The books presented on Tuesdays at the SASA*, brings a list of all programmes held in the period 1991-2011, basic information on the presentations and the name of the first editor-in-chief, academician Nikša Stipčević.

The latter part of *the SASA Library Forum* annual bares the same name, providing information on period when the Forums were held and the name of the editor. There after, the speeches on the books presented ensue.

Index provides names mentioned in the annual whereas the contents include titles of the publications presented, names of the authors, that is, editors.

By commencing this annual publication, the facts that marked the history of the SASA have been compiled, attention is drawn to the publishing activity of the Academy, scientific and non-scientific audiences are informed on creative endeavours of academicians and a sort of a testimony (though unfortunately not a complete one) about an exclusive spot where books are presented is given.

These were intentions that inspired the initiative for the first volume of *the SASA Library Forum*. The proposal to establish *the Forum* as a new Academy series received support from the Lybrary Council, Department of Language and Literature, Publishing committee and the Executive Council of the Presidency, whereas the Presidency passed the decision on April 5, 2013.

Librarians who assisted in the organization of the Forums were Ljubinka Vasić (1991-2010) and Biljana Jocić (since 2010) in cooperation with other Library and Academy employees.

April 2013

M. V

Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић ; предговор
Љубомир Максимовић. – Београд : СКЗ, 2011.

Говорили: академик Љубомир Максимовић
академик Момчило Спремић
академик Милош Благојевић

У Београду, уторак 13. март 2012. у 13.00 часова.

ОД АРХОНТА ДО ЦАРА

Књига академика Милоша Благојевића о српској државности није први пут на овом месту. Али пре десетак година није била у оваквом обиму и облику. Дорађена је. Осамљена. Није у заједничком ауторству. Дописана је. Уврштена у Коло Српске књижевне задруге. Има наслов: Српска државност у средњем веку.

О том времену, и сваком, писао је Слободан Јовановић:

„Чим једна заједница притисне један део земљишта као свој, чим организује своју власт на њему, она постаје државом.”

Правила у стварању државе нема. Довољан је, каже Јовановић, „свршен чин”. Коментар је одвишан.

Уместо тога, над књигом академика Благојевића хоћу да развучем две параболе, два мала лука—као одјеке читања и предмета у књизи. Један лук је временски, једна парабола је именска.

Наслов не обећава да ће Благојевићев увод и седам поглавља захватити хиљаду година, од шестог до шеснаестог века, од српске прапостојбине у сливу Висле до пада српске деспотовине у Угарској. Пре тога објаснио је настанак и значења речи - државност. Академик Љубомир Максимовић у предговору издваја и ту чињеницу: Благојевић је заслужан што се појам државност примио у науци. Пре досељавања на Балкан, у седмом веку, Срби су имали своје вође. Један их је покренуо и довео на југ.

Најстарија година у књизи је 578, када су, на претњу Авара да плаћају данак, словенске старешине одговориле:

„Ко је, дакле, тај од људи и који се греје на сунчевој светлости који ће покорити нашу снагу?”

Реченица не саопштава само податак да су и тада Срби имали своје старешине.

Најмлађа година у књизи академика Благојевића је 1537. Тада је, деветог октобра, погинуо у борби против Турака деспот Срба у Угарској.

У хиљадугодишњем распону, без правила о којима је говорио Слободан Јовановић, Срби су имали своје земље и своју власт. У средишњем делу, на врху, имали су и своје царство. Успон је почео крунисањем првог краља, са дозволом Рима, и добијањем аутокефалне цркве, са дозволом цара и васељенског патријарха у Никеји. Највиша кота сажета у десет година, највиша историјска тачка у приказаном миленијуму, јесте време цара и избор патријарха. Цар је имао наследника с надимком Нејаки, а садашњи српски патријарх је четрдесет и пети по реду.

Именска параболола иде паралелно с временском. У њој су старешинска звања и имена. Прво је записао Порфиригенит. Он каже да је Србе на Балкан водио њихов архонт, а то је кнез, заповедник, назван по грчком узору. Први поменути архонт, из напада на Цариград 585, био је Радогост. Да ли име Радогост каже како су Срби дочекани после сеобе, на пределима где су и данас?

Последње звање што га бележи Благојевић на претпоследњој страници своје књиге већ сам поменуо. Али, деспот Павле Бакић није ни знао да је добио хабзбуршку титулу када је погинуо. Зато је, у ствари, на завршетку десет векова српске средњовековне државности (када се рачуна и припремни период, дуг, преднемањихки) име Црног Човека.

Тако су га прозвали, самозванца, који је стигао ниоткуд, а казивао да је племић, византијски цар који ће „уништити све невернике, па ће после тога наступити период мира и благостања”. Нудио је универзално православно царство, добио присталице, дигао устанак, тешко рањен и од рана умро у јулу 1527. То је цар Јован Ненад. Ето лука од Радогоста до Црног Човека.

Волео бих да су ови детаљи успели да донесу слутњу колико је занимљива, сталожено писана и научно уверљива књига академика Милоша Благојевића о српској државности средњег века.

О овом подухвату казиваће академик Љубомир Максимовић, академик Момчило Спремић, а после њих и писац.

(Уводна реч уредника)

М. В.

ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

Ако државност схватимо као способност једне друштвене средине или једног народа да организује државу, онда различити историјски феномени који одређују постојање и деловање државе могу да се подведу под појам државности. Идентификујемо ли их као правне, економске, друштвене,

етничке, политичке и друге појаве из живота држава какве познајемо у наше доба или у нама блиском времену, нећемо се много приближити стварном разумевању српске средњовековне државности. Да бисмо то са успехом чинили, историјске појаве о којима је реч морају бити посматране у оновременом историјском контексту. Већ садржина основних појмова, као што су *држава* или *Срби*, показује другачија значења од оних на која је данашњи човек навикао. Нажалост, историјску димензију са којом се овде суочавамо понекад је тешко пратити због степена употребљивости извора којима располажемо и на којима се заснива свако скрупулозно истраживање.

Као врстан историчар сигурног метода и великог искуства, Милош Благојевић непрестано уочава и подвлачи сложеност читавог овог питања. Како показује Благојевић, приликом стварања општих представа о српском средњем веку морамо да будемо свесни важности чињенице да је преднемањићи период био много дужи од времена Немањића. Радило се о пет векова, према немањићка два века, током којих се изграђују оне политичке творевине које се могу са пуним правом назвати српске државе, односно српска држава. Њихови владари често су носили византијске дворске титуле. Али то не значи да се те државе развијају по византијским узорима. Између њих и Византије налазила се бугарска држава која је, на правцима који би могли спајати Константинопољ са Србима, физички затварала Балканско полуострво (српско-бугарска граница је у IX веку на реци Ибру), што је проузроковало да и процес покрштавања Срба, који је дуго трајао, добије специфичан карактер. А христијанизација је у средњовековној Европи била предуслов за пуну зрелост једне државе.

Почетком XI века Сава и Дунав поново постају северне границе Византијског царства. Власт Царства успоставља се на територији данашње Србије, а тадашње српске државе – Дукља (Зета) и Рашка (Србија) – улазе у праву византијску сферу утицаја. Што је од посебне важности, тек основана Охридска архиепископија добија неке епископије на територији српске државе или на територији насељеној Србима, тако да је остварено просторно укрштање једне византијске цркве и српске државе или српског етника.

У XII веку Србија преузима вођство на Западном Балкану у свеколикој политици према Византији, док српску државност у различитим видовима Благојевић идентификује и у случају Зете и Босне. Што се саме Србије тиче, још увек се не појављују знаци изразитих византијских утицаја у животу земље која улази у савезе са западним силама, са Угарском, са Венецијом, са Немачком. С друге стране, српски владари, укључујући и Стефана Немању током значајног дела његове владавине, били су третирани у Цариграду као царски чиновници, а одступање од такве њихове „улоге” сматрано је побуном.

Овакав третман одлази у прошлост захваљујући Немањиној политици која је ударила темеље новом схватању државности и стварању јединствене српске државе. Али његов геополитички приступ, у својој бити, носи обележја унутрашњих противречности. С једне стране, Срби почињу да

видљиво опонашају Византију у духовној и још неким сферама живота, а са друге стране Царство улази у доба обележено њиховим сталним политичким и војним притиском. Опонашање Византије највише се огледа у одлучујућем заокрету ка апсолутном прихватању православља по византијском „моделу”, при чему ће Немањино замонашење постати узор за каснији однос српских владара и српске цркве. Аутор ове књиге имао је, дакле, много разлога да једно поглавље посвети Немањином односу према хришћанској цркви. Истовремено, он указује, самим изношењем чињеница, на то да православље није могло да преобликује темеље српске државности до те мере да српска држава постане нека врста реплике Византије.

У својој повељи за Хиландар Немања је истакао да је његова великожупанска власт од Бога. Ту се већ рађа српска самодржавност XIII века, када су се српски краљеви стварно сматрали, и називали, самодршцима. Тада су, после прве пропасти Византије 1204. године, наступила дешавања која, међусобно повезана, воде ономе што можемо назвати међународним признањем Србије. По тадашњим схватањима европских међудржавних односа, такво признање доносило је уздизање државе у ранг краљевства.

Краљевска круна се у тим временима могла добити само из Рима. Али, у овом случају морала је да буде постигнута извесна равнотежа, јер је Србија православна земља која већ у извесној мери, барем у духовном погледу, живи по византијским узорима. Према томе, Стефан и Сава, и то је први практични пример онога што називамо симфонијом државе и цркве у средњовековној Србији, предузимају двоструки искорак: да добију краљевску круну (1217) и самосталну цркву (1219) од оних сила од којих се овакве гаранције самосталности могу добити. То је тренутак стварања сигурних и трајних основа српске државности, са краљевима као самодршцима и схватањем о Србији као Новом Израилу, и разумљиво је стога што је овој теми посвећено једно сложено поглавље Благојевићеве књиге.

Разуме се, државност не подразумева само идеолошку и теоријску компоненту. У веома важној сфери функционисања државе, као стварне реализације државности, изузетну улогу има изглед њених институција и њеног апарата власти. Иако у духовном погледу Србија следи византијске узоре, у функционисању лаичке власти земља је дуго пре XIII века, а затим дуго и током тог столећа, остала некако удаљена од њих. Ову околност аутор посебно подвлачи, посвећујући нарочиту пажњу сабору као својеврсној скупштини духовне и лаичке елите. То је за Србију била карактеристична институција која је у многим преломним тренуцима њене историје доносила одлуке од посебног значаја. У склопу свих наведених елемената види се због чега је Србија управо у домену схватања државе и домену њене организације показивала врло препознатљиве црте самосвојности, које су значајно другачије у односу на тзв. византијски модел.

При свему томе не треба испустити из вида чињеницу да су Срби касно постали хришћански народ и да стога нису имали светитељски Пантеон из

ранохришћанских времена, па су морали да изграђују сопствени. Први од светитеља у Србији тог, да кажемо, новог таласа, јесте сам Симеон Немања. Од њега се устаљује пракса да се владари канонизују, да се у симфонији државе и цркве архиепископи такође канонизују, и тако се ствара први српски светитељски Пантеон. Тако се ствара светородна династија, тако се ствара лоза Немањића.

Уз то, Србија у XIII веку, развитком рударства и довођењем страних трговаца, доживљава велики материјални успон, нарочито за време Уроша I. Као и већина наших медијевиста и Благојевић ову околност посебно подвлачи, јер за развитак земље она представља материјалну основу без преседана. Такву Србију – богату, снажну и самосвесну – можемо да посматрамо као цивилизацију у којој постоје византијски елемент, аутохтони елемент и западни елемент. Ако и нису подједнаке тежине, сви се они међусобно прожимају, а само њихово постојање, подложно прилично лакој идентификацији, показује, као што је већ речено, да Србија није слика, верна копија Византије. У реконструкцији сложености овог цивилизацијског феномена лежи један од главних доприноса Благојевићеве књиге.

Међутим, за време краља Милутина, на размеђу двају столећа, тринаестог и четрнаестог, његовим орођавањем са царском породицом и претходним заузимањем пространих територија Царства, долази до појаве која се често назива византинизацијом Србије. Она се углавном огледа у чињеници да на територијама које су освојене није ништа мењано у византијском начину живота и у институцијама, при чему су оне делимично прихватане и у осталим, старим српским крајевима земље.

Оваква политика достиже врхунац са Стефаном Душаном. Као учесник у грађанском рату у Византији (1341–1347), Душан све више истиче своје право да влада деловима Царства које заузме. Од учесника у владавини над Грцима, кад је ситуација сазрела, он се потпуно у византијском маниру, 1345. године проглашава и 1346. крунише за цара. Као што подвлачи Милош Благојевић, тиме је био учињен прелаз из концепције, условно речено, националне у концепцију, такође условно речено, интернационалне државе. Јер, у свом новом, царском облику, простирући се од Дунава до Коринтског залива, држава противречи, својом политичком идеологијом и организацијом, свему ономе што је Србија представљала у многим претходним деценијама. Душаново крунисање било је у суштини присвајање византијског царског положаја, разуме се једног од „удеоних” царева тога времена. Али, са тим уздизањем српска држава је, у настојању да се изједначи с Византијом, изашла из оквира својих традиција и било је неизбежно да после Душанове смрти она отпочне враћање сопственим коренима или својим стварним могућностима. Деспотовина XV века, чији је владар добијао своје достојанство у Цариграду, симболише то одступање од Душанових царских претензија интернационалних размера или, како каже наш аутор, представља обнављање националне државе.

Велика сага о средњовековној српској државности, поновимо то на крају, исказује се у разним видовима једног сложеног историјског процеса, за чије је разумевање потребно посебно знање и посебно искуство. Само је аутор који ове особине поседује у изразитом обиму могао да прати и реконструише речени процес. Милош Благојевић је свакако успео да на најбољи могући начин одговори изазову који је пред њим стајао.

МОМЧИЛО СПРЕМИЋ

Књига академика Милоша Благојевића је историја средњовековне Србије, у којој је праћена вертикала српске државности од досељења на Балкан у 7. веку, па до именовања последњих српских деспота у 16. столећу. Бавећи се том тематиком, аутор је пре дванаест година објавио обиман текст о српској средњовековној државности (М. Благојевић-Д. Медаковић, Историја српске државности, I, Нови Сад 2000), али су у новом издању додата нека тематска поглавља, пре свега о српским средњовековним саборима, на којима је учествовала световна и духовна елита. Наравно, допуњена је и литература, која је објављена током последње деценије.

Како ћу говорити о другом делу књиге, започећу излагање од времена цара Стефана Душана, када је Србија достигла врхунац у свом средњовековном развоју. Тада се претворила у интернационалну империју, с претензијама да њен монарх постане римски цар у Цариграду. Распадом Душанове државе после 1355. године, створено је више самосталних области, као што је у раном средњем веку било више српских држава. Само, онда су биле ближе обали Јадранског мора, док су се у 14. веку углавном простирале у балканској унутрашњости. Распадом царства, српска државност доспела је у кризу, али је, према М. Благојевићу, спасена стварањем светородне лозе Лазаревића. Негована у држави кнеза Лазара, добила је важан подстицај његовом канонизацијом. Али, показало се да онај ко је желео да влада Србијом, морао је да се позива на наслеђе Немањића. Дакле, период после Душанове смрти обележило је одступање од Душанових царских претензија и значило је обнављање националне државе.

Значајан моменат за даље разматрање српске државности била је појава Турака у другој половини 14. века. Битка на Марици 1371. године представљала је велику прекретницу у српској историји. Дотле су Срби продирали на југ, освајајући територије оронолог Византиског царства; од тога времена вековима су се повлачили на север. Њихова непосредна повезаност с Турцима остала је актуелна све до почетка 20. века. Транслација српског владарског венца 1377. године у Босну на династију Котроманића, пошто се бан Твртко I прогласио краљем, није изазвала отпор кнеза Лазара и осталих обласних господара. Лазарев син Стефан, најпре кнез а потом деспот, био је турски и угарски вазал. Иако је два пута добијао

титулу деспота од византијског цара, био је суверени владар, наследник „прародитеља” Светога Симеона и Светога Саве. Вештим лавирањем између Турске и Угарске, деспот Стефан и његов сестрић деспот Ђурађ Бранковић продужили су живот покосовској Србији за 70 година. Прилике у време деспота Ђурђа биле су много теже: држава је била све мања а турски харач све већи. Док је кћерка Мара била у харему султана, ослепљени су му синови Гргур и Стефан. Како је показао аутор, у време деспота Ђурђа оснажена је српска државност у Херцеговини: војвода Стефан Вукчић 1449. узео је титулу „херцега од Светога Саве”, дакле везао је ново звање за највећег српског светитеља, који је у младости управљао Хумом, а чије је тело лежало у манастиру Милешеви.

Иако је Српска деспотовина пала 1459. године, М. Благојевић је показао да је настављено неговање српске државности ван Србије. У Зети, особито од времена дизања манастира на Цетињу, који је Иван Црнојевић обдарио поседима 1485. године. Како су се Срби највише селили преко Саве и Дунава, са њима су прешле и неке племићке породице: Бранковићи у Срем, Белмужевићи у Бачку, Јакшићи у Банат. Они су се међусобно ородили, а затим су постали ктитори манастира Хиландара, оснаживши српску државност на новим просторима. Највише су учинили Бранковићи, који су опонашали Немањиће. Пренос моштију деспота Стефана Бранковића из фурланског Београда у Срем подсећа на пренос моштију Светог Симеона из Грчке земље у Србију. Као и стари српски монарси, успоставили су култ владара и поштовање њихових моштију, даривали су светогорске манастире, а Стефанов син Ђурађ тајно се замонашио као Свети Сава. Као што су владари у средњовековној Србији дизали маузолеје, сремски Бранковићи подигли су Крушедол. У Родослову Бранковића пише да су мошти деспота Стефана положене „у отачаству његовом у земљи Срему”, а у Житију деспота Ђурђа-архиепископа Максима наводи се да је угарски краљ дао њему и његовом брату Јовану „отачаство њихово Срем”. Дакле, сматрало се да је Срем „отачаство” српског депота, а да Бранковићи држе „престо српског владарства”. На картама Угарске с краја 15. века Срем је означен као „Rascia”.

Пишући о српској државности средњег века, о којој има мало непосредних изворних података, академик М. Благојевић показао се као врстан зналац политичке, привредне, друштвене, културне и црквене историје. Као танани аналитичар, успео је да „извуче” више од својих претходника из стереотипно писаних средњовековних докумената. Дао је затим синтезу, лако читљиву, логичну и једноставну, иза које стоји велико знање. Поред српске државности средњег века, задужио је нашу историографију проучавањем привредне историје и државне управе српског средњег века. Најновија његова књига снабдевена је научним апаратом, историјским картама, регистрима и белешком о аутору.

